

РЯБЧУК С. В.,

здобувач сектора дослідження проблем
запобігання злочинності
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових
наук України)

УДК 343.851

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ГРАЛЬНОМУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Згідно з проведеним дисертаційним дослідженням у статті розглянуті основні напрями загальносоціального запобігання як складові частини запобігання злочинності у сфері грального бізнесу, які пропонується впровадити в державі в межах виконання Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні».

Ключові слова: гральний бізнес, азартні ігри, заборона грального бізнесу, запобігання гральному бізнесу, загальносоціальне запобігання гральному бізнесу.

Опираясь на данные проведенного автором диссертационного исследования, в статье рассмотрены направления общесоциального предупреждения как составляющие предупреждения преступности в сфере игорного бизнеса, которые предлагается воплотить в государстве в рамках выполнения Закона Украины «О запрете игорного бизнеса в Украине».

Ключевые слова: игорный бизнес, азартные игры, запрет игорного бизнеса, предотвращение игорного бизнеса, общесоциальное предотвращение игорного бизнеса.

Based on the data of the author's dissertation research, the article considers the directions of general social prevention as a component of crime prevention in the sphere of gambling, which are proposed to be implemented in the state within the Law of Ukraine "On the prohibition of gambling business in Ukraine".

Key words: gambling, prohibition of gambling business, gambling prevention, general social prevention of gambling.

Вступ. 15 травня 2009 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про заборону грального бізнесу в Україні», яким введено тотальну заборону грального бізнесу та участі в азартних іграх на території нашої держави. Для забезпечення виконання положень цього нормативного акту статтею 203-2 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлено відповідальність за зайняття гральним бізнесом.

Протягом кількох років ситуація з приводу організації азартних ігор дещо змінилася. Практично на вулицях міст зникли звичні для нас вивіски казино та гральних автоматів. Але це не означає, що такі заклади зовсім зникли під загрозою кримінального покарання або це є наслідком сумлінної роботи правоохоронних органів. Ситуація полягає в тому, що вся індустрія грального бізнесу пішла в тінь. Як свідчить статистика, щорічно за ст. 203-2 КК України в органах внутрішніх справ реєструється до однієї тисячі кримінальних проваджень, а за період з 2011 по 2017 рік засуджено за зайняття гральним бізнесом в Україні 714 осіб. Водночас попит на азартні ігри залишається на певному рівні.

Ситуація, що виникла з приводу тіньової гральної індустрії в державі, потребує невідкладного втручання і розроблення дієвих заходів, направлених на відвернення цих злочинів, які ґрунтуються на відповідних кримінологічних дослідженнях, метою яких є розроблення ефективних, дієвих, актуальних, економічно обґрунтованих та доступних для впровадження в державі заходів запобігання злочинам.

Запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність і сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [5, с. 53].

Зайняття гральним бізнесом – специфічний вид злочину, що зумовлює і специфічний характер запобігання.

Проблемами запобігання злочинності в економічній сфері займався багато науковців: Г.А. Аванесов, А.І. Алексєєв, М.М. Биргеу, Ю.Д. Блувштейн, О.З. Гладун, Д.О. Гетьманцев, В.В. Голина, А.М. Гоменюк, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, Г.М. Дюба, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, В.М. Кудрявцев, Ю.О. Машек, І.Б. Медицький, Н.О. Петричко, Д.С. Приходько, А.В. Савченко, Р.А. Севостьянов, О.В. Старков, В.В. Топчій та інші. У їхніх працях висвітлюються сучасні тенденції запобігання злочинності, проте мало висвітлюється питання саме запобігання гральному бізнесу, зокрема в загальносоціальній сфері.

Постановка завдання. Метою написання цієї статті є висвітлення основних напрямів загальносоціального запобігання гральному бізнесу в Україні.

Результати дослідження. Загальносоціальне запобігання злочинності – це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і водночас на усунення або нейтралізацію причин та умов злочинності [5, с. 54]. Воно включає соціально-економічні, культурно-виховні, правові, організаційні та інші заходи, які здійснюються не тільки з метою безпосереднього запобігання злочинності, а спрямовані, насамперед, на вирішення економічних і суспільних завдань держави, що передбачають усунення криміногенних явищ і процесів з усіх сфер суспільного життя [2, с. 6]. Заходи загальносоціального запобігання як об'єкт включають явища, факти, прояви, що мають зі злочинністю не спричиняючий або зумовлюючий зв'язок, а інший – детермінуючий, здебільшого кореляційний, або ж зв'язок станів [8, с. 200].

Загальносоціальне запобігання злочинності становить антикриміногенний потенціал суспільства й держави в цілому. Йому притаманні такі ознаки, як масштабність, різнобічність, комплексність, безперервність, радикалізм. Ці характерні риси загальносоціального запобігання злочинності дозволяють стверджувати, що воно є підґрунтям, фундаментом для інших форм запобігання злочинності [8, с. 335].

Як вже зазначалося, зайняття гральним бізнесом є забороненим законодавством видом господарської діяльності, оскільки злочин безпосередньо пов'язаний з отриманням злочинцем нелегального доходу. З огляду на це не викликає сумніву значний вплив економічних факторів на вчинення вказаних злочинів.

Особливість соціально-економічних та культурно-виховних аспектів загальносоціального запобігання злочинності виявляється в тому, що їх планування і здійснення проводиться не заради протидії злочинності (хоча і це мається на увазі), а для підвищення матеріального добробуту населення, його культурного рівня і свідомості. Проведення у країні дійсно соціально спрямованої політики створює економічні, організаційно-управлінські, політичні, правові та інші передумови для ефективного реалізації кримінально-правового і спеціально-кримінологічного напрямів протидії злочинності.

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року за № 2411-VI (із змінами та доповненнями) визначаються засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України.

На загальносоціальному рівні для запобігання досліджуваним злочинам є доцільним реформування органів у сфері управління економікою на всіх рівнях функціонування, підвищення ефективності роботи цих органів, чіткий розподіл повноважень між центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, належне матеріальне забезпечення діяльності, залучення до роботи в цих органах спеціалістів з високим рівнем підготовки.

Загрозливим явищем для нашої держави є постійне зростання рівня тінізації економіки. Значна частина суб'єктів підприємницької діяльності перемістилися до тіньового сектору економіки. Здійснюючи як легальні, так і нелегальні види господарської діяльності, вони уникають оподаткування та сплати обов'язкових платежів до державного та місцевих бюджетів.

Це також негативно відобразилося на дієздатності держави внаслідок загострення проблеми податкових надходжень як головної складової частини ресурсно-фінансового підґрунтя державної політики. З огляду на це особливого значення набуває консолідація інтересів найвпливовіших суб'єктів економічної влади шляхом розподілу вигод, які одержано внаслідок економічного зростання. У разі реформованості цієї системи держава може опинитися під впливом групових інтересів, що, зрештою, за нехтування іншими інтересами може призвести до деструктивних наслідків. Така практика кланових стосунків між бізнесом і владою робить неефективною систему державного регулювання економічних відносин [11, с. 7].

На загальносоціальному рівні необхідно вжити заходів, що спрямовані на зменшення тінізації економіки: заходи, спрямовані на підвищення економічного захисту бюджетної сфери держави, повернення до державного бюджету грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, заходи підтримки малого та середнього бізнесу, заходи сприяння розвитку економічної конкуренції, удосконалення системи та правил ведення податкового обліку, податкової та бухгалтерської звітності, залучення іноземних інвесторів.

Тіньовий сектор економіки та здійснення незаконних видів господарської діяльності тісно пов'язані з функціонуванням організованої злочинності в країні. Тому необхідно якнайшвидше розробити загальну концепцію контролю над організованою злочинністю. Вона має передбачати ефективну протиотруту від дії злочинних угруповань, яка знищить їх економічно, позбавить джерел живлення [9, с. 51].

Говорячи про загальносоціальне запобігання, необхідно приділити увагу політичному складнику нашого суспільного життя. Саме політична нестабільність, неузгодженість політичних сил, постійна боротьба за владу, слабкість політичної влади, високий рівень бюрократії сприяють зростанню злочинності, оскільки вносять дисбаланс у функціонування всіх соціальних сфер. Без нейтралізації або хоча б ослаблення і зменшення політичного складника злочинності ніякі національні програми боротьби або запобігання злочинності мети своєї не досягнуть [10, с. 39].

Негативним соціальним явищем, зменшення проявів якого є вкрай необхідним для нормального розвитку господарської діяльності в країні, є корупція. Поширеність її в державі негативно впливає на всі сфери життя, зокрема й сприяє розвитку незаконної господарської діяльності. Важливими заходами загальносоціального запобігання зайняттю гральним бізнесом є заходи, спрямовані на зменшення проявів корупції: спрощення та забезпечення прозорості адміністративних процедур для отримання дозволів та ліцензій тощо; забезпечення контролю за діяльністю господарюючих суб'єктів; забезпечення захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання під час здійснення заходів контролю уповноваженими суб'єктами; чітке визначення повноважень контролюючих органів; адекватне та пропорційне визначення розміру фінансових санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання за порушення вимог законодавства.

Значний негативний вплив на розвиток країни здійснює протиправна діяльність в найвищих ланках державної влади: злочинна приватизація стратегічних підприємств; зловживання посадовим становищем; грубі та зухвалі порушення вимог виборчого законодавства; прийняття законів та нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення приватних

інтересів вузького олігархічного кола, а не на захист інтересів Українського суспільства; розкрадання коштів державного та місцевих бюджетів; розкрадання та нераціональне використання державного майна та природних ресурсів.

З огляду на вказане важливими на загальносоціальному рівні запобігання злочинності є заходи, спрямовані на недопущення здійснення злочинної діяльності державною владою: розвиток свободи слова, захист прав працівників засобів масової інформації, посилення співробітництва між працівниками ЗМІ та працівниками правоохоронних органів, встановлення дієвих засобів громадського контролю за діяльністю високопосадовців, забезпечення діяльності громадських організацій щодо контролю за діями влади.

На загальносоціальному рівні правові заходи запобігання злочинам, передбаченим ст. 203-2 КК України, передбачають прийняття низки нормативно-правових актів, які сприяють зменшенню кризових явищ у тих сферах життя суспільства, де формуються негативні прояви, які детермінують вказані злочини (соціально-економічна, політична, правоохоронна тощо). На це спрямовані державні програми боротьби зі злочинністю, що містять загальносоціальні заходи запобігання злочинності на загальнодержавному рівні, та регіональні програми.

Програми – це цілком реальний, хоча і складний шлях до підвищення ефективності практики боротьби зі злочинністю, поворот від пасивного (оборонного) до активного (випереджувального) реагування на майбутню вірогідну й сучасну очікувану злочинність з урахуванням можливостей і заходів як держави в цілому, так і її окремих регіонів, областей, міст тощо [3, с. 208].

У рамках загальносоціального запобігання злочинам, передбаченим ст. 203-2 КК України, треба підняти загальний рівень правосвідомості і правової культури населення, оскільки особи, які не мають базового рівня знань і розуміння найпростіших правових приписів, не зможуть засвоїти, зокрема, норми права, які містять заборону зайняття нелегальними видами господарської діяльності. Для поліпшення стану в цій сфері необхідно вводити в навчальних закладах усіх рівнів заняття з курсу «Правознавство»; здійснювати викладання цієї дисципліни із залученням фахівців правоохоронних органів; організовувати заняття на підприємствах, установах, організаціях, особливо де великий відсоток працівників складає молодь без вищої освіти; запроваджувати теле- й радіопрограми, в яких проводилося б роз'яснення елементарних юридичних понять, термінів, вимог нормативно-правових актів, правових заборон; здійснювати в періодичних виданнях публікації статей для широкого загалу читачів, у яких доступно проводилося б роз'яснення основних вимог нормативно-правових актів; в доступній формі роз'яснювати шкідливі наслідки порушення правових заборон та переваги правомірної поведінки. За достатнього рівня загальних правових знань і належного рівня правосвідомості можна закладати особі знання вимог правових норм щодо заборони вчинення й відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 203-2 КК України.

Правові заходи мають також на меті, з одного боку, формування у суб'єктів підприємницької діяльності поваги до господарського законодавства, а з іншого – сприяння зміцненню нетерпимості до будь-яких порушень цього законодавства. Правове виховання підприємців нерозривно пов'язано з етикою підприємницької діяльності. Зміцнення етичних і моральних основ у сфері підприємництва слід розглядати як складову частину правового виховання підприємців, а також як самостійний напрям протидії злочинам, які охоплюють поняття «кримінальне підприємництво» [4, с. 210–211].

На культурний і моральний розвиток населення, особливо дітей і молоді, значно впливають засоби масової інформації. Правовідносини в цій сфері регулюють закони України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV, «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII, «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23 вересня 1997 р. № 538-97-ВР.

Серед заходів загальносоціального запобігання злочинності через ЗМІ можна виділити такі: підвищення загального якісного рівня інформаційного забезпечення; розроблення методичних рекомендацій та їх оприлюднення для педагогів і батьків неповнолітніх з питань вибору

інформаційних передач та їх оцінки [1, с. 13]; зменшення телепередач, кінофільмів з елементами легкого і дозвільного життя; відмова від трансляції кінофільмів, телепередач, телесеріалів низької якості; збільшення показу наукових, пізнавальних програм; надання пріоритету показу кінофільмів, знятих за мотивами класичних творів художньої літератури, пригодницьких, гумористичних, фантастичних фільмів, які знімають напругу, примушують замислитися над певними проблемами, мають розважальний характер, пропагують ідеали добра, любові, миру і засуджують злочинний спосіб життя; виділення часу для соціальної реклами.

На загальносоціальному рівні треба систематично проводити заходи, спрямовані на підвищення рівня моральності, загальної культури населення. Законодавцям необхідно прийняти низку нормативно-правових актів, які регулювали б відносини у цій сфері, а державі належить виділити кошти для підтримання нормального функціонування театрів, кінотеатрів, бібліотек, видавництва, парків, передбачити систему пільг, яка надасть можливості малозабезпеченим верствам населення відвідувати культурні заклади й брати участь у культурно-масових заходах. Зараз в Україні спостерігається падіння рівня моральності й культури. Боротьба із цим явищем – обов'язок кожного громадянина, а її успішність – запорука подолання кримінальних схильностей, засіб зміни злочинної мотивації [7, с. 309].

Урбанізація асоціюється зі збільшенням кількості правопорушень та злочинів. Вона, безперечно, сприяє більшому знеособленню. З огляду на це необхідними є такі заходи: забезпечення розвитку інфраструктури сіл, селищ, маленьких міст; підвищення культурного та морального розвитку мешканців невеликих населених пунктів; забезпечення організації дозвілля в таких населених пунктах; пропаганда зміцнення родинних зв'язків; забезпечення можливості особистого спілкування у вільний час, особливо серед молоді, тобто створення закладів, де молоді люди могли б зустрічатися та спілкуватися; проведення цікавих для молоді масових заходів, відвідати які можна безкоштовно або за доступною ціною; надання можливостей для творчого, спортивного розвитку населення.

Останнім часом у зв'язку з бурхливим розвитком у всіх країнах світу інформаційних технологій ці технології все більше і більше проникають у всі сфери життєдіяльності людини. Окрім значного позитивного ефекту від розповсюдження вказаних технологій, є, звісно, і негативний ефект. Зокрема, вплив комп'ютерних технологій на злочинність, а саме сприяння підвищенню рівня злочинності та виникнення відносно нового виду злочинності – у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (кіберзлочинність).

Значна шкода від злочинів у цій сфері привертає увагу правоохоронців та науковців, оскільки негативні наслідки їх сягають світового рівня. Вказане викликало необхідність прийняття Радою Європи в листопаді 2001 р. Конвенції про кіберзлочинність. Проблемні питання запобігання кіберзлочинності були також предметом обговорення на 10–12 Конгресах ООН по запобіганню злочинності та кримінальному правосуддю, які проводилися 10–17 квітня 2000 р., 18–25 квітня 2005 р. та 12–19 квітня 2010 р.

07 квітня 2005 р. Україною було ратифіковано Конвенцію про кіберзлочинність. Вказаний документ містить визначення термінів, перелік правопорушень у сфері інформаційних технологій, відповідальність і санкції за вчинення правопорушень, порядок розслідування злочинів, умови і запобіжні заходи, міжнародне співробітництво між країнами тощо.

Боротьба з кіберзлочинністю на всіх рівнях запобігання є надважливою у справі запобігання зайняттю гральним бізнесом, оскільки значна частина цих злочинів вчиняється саме в віртуальному просторі.

Для запобігання зайняттю гральним бізнесом на загальносоціальному рівні доцільним є запровадження заходів, спрямованих на недопущення використання злочинцями комп'ютерних технологій: посилення контролю держави за функціонуванням комп'ютерних мереж; прийняття нормативно-правових актів, які б регламентували діяльність у сфері інформаційних технологій; створення компетентних державних контролюючих органів, що мають відповідну технічну базу; підготовка професійних працівників таких органів; розвиток міжнародного співробітництва у сфері запобігання кіберзлочинності.

Слід удосконалити координацію правоохоронних органів у галузі протидії кіберзлочинності та посилити співробітництво із суб'єктами інформаційного обігу. Налагодження партнерських відносин із приватним сектором допоможе в розробці і здійсненні ефективних заходів боротьби зі злочинністю, пов'язаною з використанням комп'ютерів. Також на державному рівні мають розроблятися спеціальні системи захисту комп'ютерної інформації загальнонаціонального значення та створюватися правові основи їх функціонування [6, с. 300–301].

Висновки. Загалом загальносоціальне запобігання – це далекоглядна політика, метою якої є поступове зменшення злочинів, зокрема і у сфері надання послуг стосовно азартних ігор. Під час загальносоціального запобігання центр уваги переноситься на тривалі заходи, які пов'язані з удосконаленням різних сторін соціального життя людей. Тому саме державні заходи у сфері соціальної політики зумовлюють стан злочинності на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Бугера О.І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Акад. адвокатури України. К., 2006. 20 с.
2. Голина В.В. Предупреждение преступности правоохранительными органами: учеб. пособ. Киев: УМК ВО, 1991. 72 с.
3. Голина В.В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. Вісн. Акад. прав. наук України. 2006. № 3. С. 206–214.
4. Давиденко Л.М., Мичко М.І., Давиденко М.Л. Кримінальне підприємництво: поняття, кримінологічна характеристика, форми протидії. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: збірник наукових праць. 2005. № 3. С. 203–211.
5. Данышин І.М., Голина В.В., Валуйська М.Ю. Кримінологія: заг. та особл. частини: підручник / за заг. ред. В.В. Голини. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
6. Голина В.В., Головкін Б.М., Валуйська М.Ю. Кримінологія: підручник / за ред. В.В. Голини, Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 440 с.
7. Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью. РАН. 2-е изд., перераб., доп. М.: Наука, 2005. 366 с.
8. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. Х.: Право, 2008. 840 с.
9. Ущатовський В. Тіньова економіка як джерело живлення організованої злочинності. Право України. 2001. № 4. С. 48–51.
10. Черниш М.О. Кримінальність влади як вирішальна причинна база злочинності. Південноукраїнський правничий правопис. 2011. № 2. С. 37–39.
11. Ярмиш О.Н. Економічна злочинність і її негативний вплив на розвиток держави. Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 22 жовт. 2004 р.). Харків: Нац. ун-т вн. справ МВС України, 2004. С. 7–11.

